

2010:33

Lunds domkyrka - ändring av västportalens trappa

Antikvarisk medverkan, 2010

Heikki Ranta

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:33

Lunds domkyrka

- ändring av västportalens trappa

Antikvarisk medverkan, 2010

Lund, 1298

Lund

Skåne län

Heikki Ranta

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tfn 044-13 58 00 växel, Fax 044-21 49 02

Lund
Box 153, S:t Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tfn 046-15 97 80 växel, Fax 046-15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2010 Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:33
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Lunds domkyrka, västportal med ny trappa, juli 2010
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

LUNDS DOMKYRKA

– ÄNDRING AV VÄSTPORTALENS TRAPPA

Innehåll

Sammanfattning av utförda arbeten.....	5
Administrativa uppgifter.....	5
Byggnadshistoria med relevans för ärendet.....	6
Utförda arbeten	7
Iakttagelser under arbeten.....	11
Avvikelser från arbetshandlingarna.....	11
Kulturhistorisk bedömning av arbetena.....	11
Övriga handlingar med relevans för ärendet.....	13

Skånekartan med Lunds kommun och Lunds stad markerade.

Karta över Lunds stad med domkyrkan markerad.

Sammanfattning av utförda arbeten

Under våren 2010 genomfördes omfattande ändringar av västportalens trappa i Lunds domkyrka.

Administrativa uppgifter

Objekt	Lunds domkyrka
Socken	Lund, 1298
Kommun	Lunds kommun, Skåne län
Regionmuseets dnr	L12.30-424-08, 1298
Länsstyrelsens dnr	433-52347-08 (431-85452-08)
Arbetshandlingar	2008-06-26
Länsstyrelsens beslut	2008-11-24
Byggherre/beställare	Domkyrkorådet i Lund
Arkitekt/projektledning	Domkyrkoarkitekt Erik Wikerstål
Entreprenörer	August Lundbergs Byggnads AB, Tofta Gård i Skåne AB
Antikvarisk medverkan	Regionmuseet Kristianstad/ Landsantikvarien i Skåne, Heikki Ranta
Byggnadstid	April-juni 2010
Antikvarisk slutbesiktning	2007-07-01

Byggnadshistoria med relevans för ärendet

Lunds domkyrkas byggnadshistoria sträcker sig långt tillbaka i tiden. Den romanska katedralen byggdes under 1100-talet, årtionden efter 1103 då Lund blev hela Nordens ärkebiskopssäte. Högaltaret invigdes 1145. Domkyrkan i Lund anses vara den mäktigaste representanten för den romanska arkitekturen i Norden. Domkyrkan visar stenhuggarkonst som är synnerligen spännande då den har hämtat inspiration och hantverkskunnande från både Lombardiet och Gotland. Lunds domkyrka blev tongivande för tidens kyrkoarkitektur och byggnadskonst i Norden under drygt ett hundra år innan den gotiska byggnadsstilen blev dominerande.

Under århundraden har Lunds domkyrka genomgått reparationer, renoveringar och restaureringar. Restaureringen 1860-1880, under ledning av arkitekt Helgo Zettervall, gav kyrkans västtorn och -portal deras nuvarande form. Även kyrkans allra närmaste omgivning formgavs av H Zettervall – det mest kännetecknande elementet direkt utanför och omkring kyrkan är ”Zettervalls trottoar”, stenläggningen som löper runt kyrkan. Detta parti med olikfärgade, kvadratiska och numera patinerade granithällar bildar ett diagonalt mönster med ytterbård av rektangulära stenar som löper i riktning längs kyrkans ytterväggar. Stenläggningen beskrivs ibland som ”zettervallska brickan” som serverar och lyfter upp domkyrkan på ett värdigt sätt. Zettervalls trottoar skapar distans mellan domkyrkan och dess omgivning.

Länsstyrelsen i Skåne län beslöt den 10 mars 2003 (beslut med diarienummer 433-39374-02) att tillåta tillgänglighetsanpassning i vapenhuset innanför domkyrkans västportal. Förslaget projekterades av Hegelund & Marsvik Arkitekter AB och genomfördes av stenhuggare Mats Johansson (Dalby). Handedarna tillverkades i sexkantsstål i enlighet med befintliga räckstänger inne i kyrkan.

I juni 2008 ansökte Domkyrkorådet i Lund om tillstånd för ändring av västportalens trappa på Lunds domkyrka. Förslaget till tillgänglighetsrampen upprättades av domkyrkoarkitekten Erik Wikerstål. Förslaget presenterade en tillgänglighetsanpassning som i sin formgivning och materialval ansluter sig både till kyrkans exteriör med Zettervalls trottoar och till de tidigare ändringarna inne i vapenhuset. Länsstyrelsen i Skåne län beviljade tillståndet den 24 november 2008. I april-juni 2010 genomfördes ändringsarbeten och anläggningen slutbesiktigades den 1 juli 2010.

Utförda arbeten

En tillgänglighetsanläggning bestående av två symmetriskt lagda ramper på ömse sidor om ett vilplan och trappa framför Lunds domkyrkas västportal byggdes enligt Erik Wikerståls ritningar.

Arbeten förutsatte schaktningar under bevakning av Kulturen i Lund, arkeolog Gertie Ericsson. Schaktdjupet reducerades till 0,9 meter för att minska ingreppen i underliggande kulturlagren. Den berörda jorden bortschaktades och analyserades av Alcontrol AB, Linköping, för kontroll av eventuella föroreningar.

Befintliga stenar på Zettervalls trottoar avlägsnades och flyttades till förvar i församlingens omsorg. Ett mindre antal hällar halverades för att anpassas till trappans och rampernas utkanter. Detta visade sig vara besvärligt då granithällarna hade mycket kraftiga dimensioner med oregelbundet tuktad och avsmalnande undersida med tjocklek upp till 40 cm. Totalt fem stycken av markhällar sprack sönder under arbetens gång.

Grunden till tillgänglighetsanläggningen lades med geotextil, klass 4, längst ner i schakten och uppvikt mot mursockeln. Sand, foamglasisolering och makadam lades ovanför och slutligen täcktes grunden med trögflytande betong.

Stenläggningen av finkornig, grå Bohusgranit lades på grunden där även värmeslinga installerades. Stenmaterialet hade bearbetats med krysshamring och kantslag samt försetts med kontrastmarkering. Det övre och nedre trappsteget fick infälld rand av vit granit för att skapa den nödvändiga kontrasten. För eldragning till styrenhet i Norra tornets bottenvåning kärnborrades ett hål genom tornets grundmur.

Handledare tillverkades i massiv mässing. Sexkantsstänger med nyckelvidden 16 mm användes. Mässingen patinerades till brunsvart kulör. Räckan monterades med rostfria gångstänger som borrades och fästes direkt i kantstenar. Smeden Lars Nilsson anlätades för arbeten.

Bild överst t.v.: Lunds domkyrkas västfasad inför tillgänglighetsanpassning.

Bild överst t.h.: Västportalen och handikappramp före åtgärder 2010.

Bild mitten t.v.: Geotextil och sand i grundläggningen söder om västportalen.

Bild mitten t.h.: Zettervalls trottoar och grundläggningen norr om västportalen.

Bild nederst t.v.: Gjutning för trappan och södra rampen.

Bild överst t.v.: Geotextil och gjutning mot västportalens södra omfattning.

Bild överst t.h.: Granitplatta mot portalens norra omfattning.

Bild i mitten: Dragning av värmeslinga.

Bild nederst t.h.: Trappan framför västportalen, notera den infällda kontrastmarkeringen med vitt stenmaterial.

Bild ovan: Lunds domkyrka – tillgänglighetsanpassning med trappa, vilplan, ramper och räcken på sommaren 2010.

Iakttagelser under arbeten

Vid schaktningen påträffades grundläggningar till strävpelare som revs vid tornens ombyggnad före 1880. Grundläggningen söder om västportalen har tillhört den strävpelare som stött det södra tornet. Konstruktionen sticker ut drygt en meter från nuvarande sockeln och är byggd av tuktat och hugget stenmaterial. Den norra grundläggningen är en konstruktion byggd av tuktad sten och har en cementavjämning nederst mot marken. Konstruktionen löper en bit utanför och längs den nuvarande sockeln norr om västportalen. Dessa konstruktioner lämnades orörda under den nya rampen och trappan.

Vidare påträffades två större cementklumpar invid kyrkans grundmurar på ömse sidor om trappan. De är troligen överblivet byggnadsmaterial från kyrkans ombyggnad före 1880, tillänkta att stödja och stabilisera konstruktionen vid entrétrappan och västportalen. Klumparna ersattes, liksom befintliga, med ny betong i makadamlager.

I övrigt hänvisas till den arkeologiska dokumentation som sammanställs av arkeolog Gertie Ericsson, *Kulturen i Lund*.

Avvikelser från arbetshandlingarna

Schaktningen framför Lunds domkyrkas västportal och –fasad genomfördes i schaktdjup på 0,9 meter i stället för föreskrivet djup på 1,2 meter för att bevara de underliggande kulturlagren. Utförandet av grundläggningen ändrades till att motsvara detta djup (se ovan).

Ovannämnda, vid schaktningen påträffade cementklumpar ersattes med ny betong liksom befintligt.

I samband med markarbeten vid västportalen förstärktes även de befintliga julgranshålen utanför Zettervalls trottoar väst om kyrkan. Hålen stärktes med betonggjutning i mark ovanför betongrör – troligen avloppsrör – som löper längs med Kyrkogatan.

Kulturhistorisk bedömning av arbetena

Lunds domkyrka bär exceptionella kulturvärden. Kyrkans ursprung, byggnadshistoria och dess symbolvärde är fullkomligt unika i Sverige. Utifrån denna anledning är varje ändring av domkyrkan en process som bör planeras och genomföras med största varsamhet och respekt till byggnadens kulturhistoriska karaktärsdrag.

Ändringsarbeten av Lunds domkyrkas västportal har i stora drag styrts av Länsstyrelsens i Skåne län tillstånd. Antikvariskt medverkande har deltagit i processen efter att han kontaktades efter första byggmötet i april 2010. Således har

antikvariskt medverkande inte i tidigt skede kunnat samverka vid valet av stenmaterial, stenhuggning och patinering. Även detaljutformningen av trappa, ramp och räcke har skett utan någon antikvarisk medverkan.

Det valda stenmaterialet – Bohusgranit i grå färgskala – är ett svenskt material som efterliknar den granit som domkyrkoarkitekt Helgo Zettervall valde för sin trottoar i slutet av 1800-talet. Valet av materialet gjordes av domkyrkoarkitekt Erik Wikerstål i samråd med leverantören Naturstenskompaniet AB (Sibbhult) – en stenflis från Zettervalls trottoar jämfördes med Bohusgraniten och ansågs vara likartade till färg och struktur. Stenmaterialet bearbetades med krysshamring och kantslag. Någon patinering utfördes inte – den naturliga patineringen förväntas anpassa stenens färg och ytor till omgivande stenytor.

Detaljer av trappa, ramp och räcke fullföljdes enligt de ritningar som Länsstyrelsen godkänt i sitt tillståndsbeslut. Antikvarien godkände den ovannämnda kärnbörningen av Norra tornets grundmur.

Ändringen av Lunds domkyrkas västportal innebär en omfattande modifiering av byggnadens entré. En sådan tillgänglighetsanpassning är numera en nödvändighet men ur antikvarisk synvinkel kan och bör dessa ändringar diskuteras och ifrågasättas. Dock kan man konstatera att i detta fall, i Lunds domkyrka, har arbeten genomförts med varsamhet och respekt för kyrkans höga kulturvärden. Resultatet är fullt acceptabelt och bör ses som ett modernt inslag i kyrkans byggnadshistoria, som en årsring som vittnar om de krav som vår tid ställer på domkyrkans funktioner och verksamheten däri.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

2008-06-26	Tillståndsansökan till Länsstyrelsen i Skåne län, Wikerstål Arkitekter AB, domkyrkoarkitekten Erik Wikerstål
2008-09-19	Yttrande, Regionmuseet Kristianstad
2008-11-24	Tillståndsbeslut, Länsstyrelsen i Skåne län
2009-09-28	Förfrågningsunderlag, Erik Wikerstål
2010-03-19	Arbetshandlingar, Erik Wikerstål
2010-04-20	Protokoll, byggmöte 1
2010-05-06	Protokoll, byggmöte 2
2010-05-20	Protokoll, byggmöte 3
2010-07-06	Utlåtande över slutbesiktning, Byggingenjörerna Trädgårdsmiljö i Kristianstad AB, Göran Andersson

Kristianstad, den 15 september 2010

Heikki Ranta

Regionmuseets rapportserie 2008

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2009
8. Odysseé längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006
11. Kristianstads station – antikvarisk förundersökning, Kristianstad, AF, Emelie Petersson & Heikki Ranta, 2010
12. Allhelgonakyrkan i Lund – utvändig restaurering etapp I, Lunds socken, AK/AM, Petter Jansson, 2009
13. Hotade arter och byggnader –tips och råd vid byggnadsvård. PJ, Nils-Otto Nilsson & Åsa Jakobsson, 2009-2010
14. Människan och landskapet –Metodutveckling, etnobiologi för kulturmiljövård. PJ, Åsa Jakobsson, Anki Karlsson & Cissela Olsson, 2010
15. Vrams Gunnarstorps slott – utvändiga arbeten, Bjuvs sn, AK, Emelie Petersson, 2009
16. Ballingstorpsgården, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2010
17. Renovering av stenvalvsbro vid Öveds kloster, Öved sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
18. Mörarps kyrka – invändig renovering och konservering, Mörarps sn, AK, Lotta Eriksson, 2010
19. Tullstorpsåprojektet, Trelleborgs kn, KA, Bertil Helgesson & Cissela Olsson, 2010
20. Örnanäs – arbeten 2009 – 2010, Örkened sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
21. Örtofta slott vid Bråån – kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt, Örtofta sn, Kristina Nilén, 2010
22. Övedsklosters alléer. Öveds sn, PJ, Patrik Olsson, 2010
23. Sporrakulla gård 2010 – tak- och timmerarbeten, Glimåkra sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
24. Gamla begravningsplatsen i Kristianstad, Kristianstad sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
25. Tomelilla Byagård – takarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
26. Tomelilla Byagård – fasadarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
27. Silversmedjan Kv Vapenbrodern 8, Kristianstad, Kristianstads sn, AK Katarina Olsson, 2008
28. Fjälstorps småskola – ommålning av fasad, AM, Helene Stalin Åkesson, 2010
29. Bälteberga Korsvirkeshuset – utvändig renovering, Ottarps sn, AK, Kristina Nilén, 2008-2009
30. Ilstorps kyrka – fönsterarbeten, Ilstorps sn, AK, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
31. Heliga Trefaldighetskyrkan – tillbyggnad och invändig ombyggnad, Kristianstad sn, AM, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
32. Norra Mellby kyrka – renovering av vapenhusets tak, Norra Mellby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
33. Lunds domkyrka – ändring av västportalens trappa, Lund, AM, Heikki Ranta, 2010

Förkortningar:

AF- antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU- arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD- murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP- vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD- byggn-ark-dokumentation
BMU- byggnadsminnesutredning

